

Р. С. МАРТИНЮК

КОНСТИТУЦІЙНЕ (ДЕРЖАВНЕ) ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Острогоз – 2008

ББК 67.3 (075.8)
УДК 342 (075.8)
М 29

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету “Острозька академія”
Протокол 11 від 26 червня 2008 року*

Відповідальний редактор:

О. В. Скрипнюк – доктор юридичних наук, професор, академік
АПРН України

Рецензенти:

М. К. Галянтич – доктор юридичних наук, професор

О. І. Іерусалімов – кандидат юридичних наук, професор

Мартинюк Р. С.

Конституційне (державне) право зарубіжних країн. Особлива частина. Навчальний посібник. – Острог, 2008. – 404 с.

У навчальному посібнику висвітлено основи конституційного (державного) права дев'яти зарубіжних країн: Сполучених Штатів Америки, Об'єднаного Королівства Великобританії та Північної Ірландії, П'ятої Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарської Конфедерації, Іспанії, Індії, Китаю та Японії. У контексті компаративного конституційно-правового аналізу державно-правових систем зазначених країн розглядаються їх базисні компоненти: національні джерела конституційного права, правовий статус особи, форми безпосередньої демократії, механізм держави. Окрему тематику в розділах посібника складає структурно-функціональний аналіз інституту конституційного правосуддя, питання про форму правління та форму державного устрою в зарубіжних країнах, місцеве самоврядування; аналізуються основні тенденції й особливості конституційного розвитку відповідних зарубіжних країн. Виклад матеріалу збагачений елементами конституційно-правової аналітики, автор порушує низку актуальних для сучасної державно-правової науки питань.

© Мартинюк Р.С., 2008
© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2008

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО	8

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО І ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

1. Конституція Сполучених Штатів Америки.....	10
2. Основи правового статусу особистості у Сполучених Штатах Америки.....	14
3. Суспільні об'єднання у Сполучених Штатах Америки.....	17
4. Інститути безпосередньої демократії у Сполучених Штатах Америки.....	20
5. Вищі органи державної влади Сполучених Штатів Америки.....	23
5.1. <i>Принципи організації механізму влади у Сполучених Штатах</i>	23
5.2. <i>Конгрес</i>	28
5.3. <i>Положення Президента в механізмі влади: загальна характеристика</i>	38
6. Судова влада.....	48
6.1. <i>Загальна характеристика</i>	48
6.2. <i>Конституційні основи судової організації</i>	49
6.3. <i>Федеральні суди</i>	50
6.4. <i>Спеціальні федеральні суди</i>	53
6.5. <i>Судова система штатів</i>	53
7. Американський федералізм.....	54
7.1. <i>Політико-правова природа Федерації</i>	55
7.2. <i>Розмежування компетенції Федерації і штатів</i>	56
7.3. <i>Федеральна інтервенція</i>	57
7.4. <i>Конституційно-правовий статус штатів</i>	57
7.5. <i>Організація механізму влади у штатах</i>	58

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

1. Конституція Великобританії.....	61
2. Права і свободи особи у Великобританії.....	63
3. Політичні партії Великобританії.....	64
4. Вибори у Великобританії.....	68
5. Вищі органи державної влади Великобританії.....	70
5.1. <i>Концептуальні основи побудови механізму влади у Великобританії</i>	70
5.2. <i>Законодавча влада</i>	73
5.3. <i>Монарх</i>	85

5.4. Кабінет.....	89
6. Судова система Великобританії.....	92
7. Політико-територіальний устрій. Організація влади на місцях.....	97

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО І ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

1. Конституція 1958 р. і політичний розвиток Франції.....	101
1.1. Конституція 1958 р., її характерні риси та особливості.....	101
1.2. Порядок перегляду Конституції.....	105
1.3. Конституційний контроль.....	106
2. Конституційні права і свободи.....	109
2.1. Концептуальні підходи і правове закріплення основних прав і свобод.....	109
2.2. Особисті права і свободи.....	112
2.3. Соціальні та економічні права.....	114
2.4. Політичні права і свободи.....	115
2.5. Юридичні гарантії прав і свобод.....	116
3. Політичні партії і партійна система Франції.....	117
3.1. Правовий статус політичних партій.....	117
3.2. Основні політичні партії Франції.....	119
3.3. Партійна система Франції.....	122
4. Інститут виборів у Франції.....	123
4.1. Конституційні принципи виборчого права.....	123
4.2. Виборчі системи.....	125
4.3. Референдум.....	126
5. Система державних органів Франції.....	127
5.1. Основні принципи побудови механізму влади у Франції.....	127
5.2. Президент Республіки.....	129
5.3. Уряд Франції.....	134
5.4. Парламент.....	139
6. Судова влада.....	147
7. Адміністративно-територіальний поділ і місцеве самоврядування.....	149
7.1. Адміністративний поділ і реформа місцевого управління.....	149
7.2. Територіальні самоврядні колективи.....	150

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

1. Конституція та конституційний розвиток Німеччини.....	155

1.1. Історія розробки і прийняття Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини 1949 р.....	157
1.2. Головні риси Основного Закону Федеративної Республіки Німеччини.....	158
1.3. Зміни і доповнення до Конституції.....	163
1.4. Конституційний контроль.....	163
2. Основні права громадян Федеративної Республіки Німеччини.....	165
3. Політичні партії Федеративної Республіки Німеччини.....	170
3.1. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності партій.....	170
3.2. Партійна система Федеративної Республіки Німеччини.....	172
4. Федеральні державні органи.....	176
4.1. Організація механізму влади у Федеративній Республіці Німеччини.....	176
4.2. Бундестаг.....	179
4.3. Бундесрат.....	185
4.4. Федеральний президент.....	189
4.5. Федеральний уряд.....	191
4.6. Організація судової влади у Федеративній Республіці Німеччини.....	196
5. Німецький федералізм.....	197
5.1. Загальна характеристика.....	197
5.2. Розмежування компетенції між Федерацією і землями.....	198
6. Земельні органи влади.....	200
7. Органи місцевого управління і самоврядування.....	203

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ШВЕЙЦАРІЇ

1. Конституція Швейцарії.....	205
2. Конституційні права, свободи та обов'язки.....	209
3. Політичні партії Швейцарії.....	213
4. Інститути безпосередньої демократії.....	215
4.1. Федеральні вибори.....	215
4.2. Вибори до кантональних парламентів і органів місцевого самоврядування.....	217
4.3. Відкликання.....	217
4.4. Референдум.....	218
5. Державні органи Швейцарії.....	221
5.1. Федеральні Збори.....	221
5.2. Федеральна Рада.....	226

5.3. Федеральна канцелярія.....	230
6. Судова система Швейцарії.....	230
7. Політико-територіальний устрій.	
Публічна влада в кантонах і громадах.....	232
7.1. Швейцарський федералізм.....	232
7.2. Органи влади кантонів.....	236
7.3. Політико-територіальна організація кантонів.....	239
8. Місцеве самоврядування та управління.....	241

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ІСПАНІЇ

1. Історія державно-правового розвитку Іспанії.....	244
2. Конституція Іспанії.....	247
3. Політичні партії Іспанії.....	251
4. Основні права та обов'язки іспанських громадян.....	252
4.1. Народний захисник.....	259
5. Вибори і референдум.....	261
6. Вищі органи державної влади Іспанії.....	261
6.1. Король.....	261
6.2. Генеральні Кортеси.....	263
6.3. Уряд.....	268
6.4. Державна рада.....	270
6.5. Взаємини Уряду з Парламентом.....	271
7. Судова система Іспанії.....	275
8. Конституційне правосуддя.....	277
9. Регіональна автономія.....	279

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ІНДІЇ

1. Конституція Індії.....	285
2. Політичні партії Індії.....	289
3. Правовий статус індійських громадян.....	293
4. Інститут виборів у Індії.....	297
5. Державні органи Індійської Федерації.....	299
5.1. Парламент.....	299
5.2. Президент Індії.....	302
5.3. Уряд Індії.....	304
6. Органи судової влади та конституційний контроль.....	307
7. Політико-територіальний устрій Індії.....	308
8. Органи влади у штатах і союзних територіях.....	312
9. Місцеве самоврядування та управління.....	314

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

1. Конституція Китайської Народної Республіки.....	316
2. Політичні партії і суспільні (“народні”) організації.....	323
3. Права людини в Китаї.....	328
4. Інститут виборів у Китаї.....	331
5. Вищі органи державної влади Китайської Народної Республіки.....	334
5.1. Організація механізму влади в Китайській Народній Республіці.....	334
5.2. Всекитайські Збори Народних Представників.....	335
5.3. Президія Всекитайських Зборів Народних Представників.....	337
5.4. Постійний комітет Всекитайських Зборів Народних Представників.....	339
5.5. Глава Китайської Народної Республіки.....	341
5.6. Державна Рада Китайської Народної Республіки.....	342
5.7. Центральна військова рада Китайської Народної Республіки.....	344
6. Судова влада в Китайській Народній Республіці.....	345
7. Адміністративно-територіальний устрій і національна автономія. Місцеве управління й самоврядування.....	346
7.1. Система місцевих державних органів.....	347
7.2. Райони національної автономії.....	350

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ЯПОНІЇ

1. Конституція Японії.....	352
2. Права, свободи та обов’язки громадян Японії.....	357
3. Політичні партії і партійна система Японії.....	359
4. Вибори.....	362
5. Система державних органів Японії.....	363
5.1. Принципи організації механізму влади в Японії.....	363
5.2. Імператор.....	365
5.3. Парламент Японії.....	366
5.4. Уряд Японії.....	371
6. Судова система Японії.....	374
7. Адміністративно-територіальний устрій Японії.....	376
ДЖЕРЕЛА.....	379
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	389

ВСТУПНЕ СЛОВО

За умов проголошення України суверенною і незалежною державою із правовими і демократичними основами державного ладу, надзвичайної актуальності набувають питання, пов'язані з її подальшим державно-правовим розвитком, входженням до міжнародного співтовариства демократичних державно-правових систем. Велике значення в даному відношенні має ознайомлення з досвідом державно-правового розвитку зарубіжного конституціоналізму, який вивчається в навчальному курсі “Конституційне (державне) право зарубіжних країн”.

Вивченню Особливої частини передують вивчення Загальної частини навчальної дисципліни, яка пропонує теоретико-правовий аналіз базових конституційно-правових інститутів, збагачений ілюстраціями особливостей зарубіжного концептуального сприйняття та практики функціонування відповідних інститутів, поданих у компаративному ключі. Вивчення Особливої частини конституційного (державного) права зарубіжних країн передбачає також попереднє сприйняття студентом понятійного апарату науки конституційного права, оволодіння ключовими конституційно-правовими категоріями.

В Особливій частині курсу вивчаються основи конституційного права окремих зарубіжних країн. Об'єктивно, що в межах навчального курсу неможливо дослідити особливості конституційного ладу кожної із суверенних держав. Таке завдання виходить за рамки мети вивчення навчальної дисципліни: курс покликаний сформуванню у студента теоретичну основу в осмисленні основних інститутів конституційного права в порівняльному контексті, що дозволило б йому через знайомство з текстом основного закону відповідної держави отримати “ключ” до розуміння найважливіших характеристик її конституційно-правового ладу. Водночас у інтересах формування більш поглибленого й цілісного уявлення про державно-правовий лад розвинених зарубіжних країн та провідних країн відповідних регіонів передбачене вивчення основ конституційного ладу таких держав як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Франція, Федеративна Республіка Німеччини, Швейцарія, Іспанія, Індія, Китай, Японія.

Більшість (5) конституційно-правових систем, що розглядаються в навчальному посібнику, представлені країнами Європи. Це має ту причинну зумовленість, що в За-

хідно- та Центральноевропейському регіоні знаходиться найбільше число країн із розвиненими і міцними традиціями демократії, а Великобританія є найстарішою і в багатьох відношеннях взірцевою демократією сучасного світу. Завданням автора було пояснити цей феномен, зокрема, з конституційно-правових позицій. Автор вважав за доцільне розглянути конституційно-правові системи Сполучених Штатів Америки та західноєвропейських держав як найрозвиненіші з точки зору вироблених теорією конституціоналізму критеріїв, а також конституційно-правові системи Індії, Китаю та Японії як такі, що відображають домінуючі тенденції державно-правового розвитку в регіональному вимірі. Автор також прагнув наситити матеріал посібника елементами конституційно-правової аналітики, намагаючись уникнути загрози зробити його текст важким для сприйняття читачами не з фахового середовища.

Навчальний посібник включає список джерел, матеріали яких використовувалися при розробці його відповідних підрозділів а також містить тестові завдання, що змістовно охоплюють як Загальну так і Особливу частини курсу.

Роман Станіславович МАРТИНЮК

**КОНСТИТУЦІЙНЕ (ДЕРЖАВНЕ) ПРАВО
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Головний редактор *Пасічник І.Д.*

Технічний редактор *Свинарчук Р.В.*

Комп'ютерна верстка *Крушинської Н.О.*

Художнє оформлення обкладинки *Мартинюка О.С.*

Формат 42х30/4.

Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 53,75. Гарнітура “JournalC”

Наклад 300 прим.

Україна, 35800, Рівненська обл.,
м. Острог, вул. Семінарська, 2

Видавництво Національного університету “Острозька академія”